

Ищенко В. О.

ВПЛИВ ІДЕОЛОГІЇ НА РЕЗУЛЬТАТИ МОБІЛІЗАЦІЇ РЕСУРСІВ НА ПРИКЛАДІ ЛІВОРАДИКАЛЬНИХ ГРУП В УКРАЇНІ

На противагу частим ототожненням ідеології з догматизмом, що протистойть прагматичному стратегічному підходу, автор цієї статті стверджує, що різний зміст ідеологічних вірувань веде до різних результатів їх практичного втілення. У першій частині побудовано теоретичну схему впливу ідеології на стратегічну діяльність через механізм артикуляції ідентичності та збереження її автентичності. У другій частині на прикладі київських ліворадикальних груп продемонстровано, як цілераціональна стратегія сприяла кращим результатам мобілізації ресурсів троцькістської групи порівняно з анархістською групою, що орієнтувалася на цінніснаціональне вирішення дилеми мети та засобів.

Статтю присвячено проблемі впливу ідеології на результати мобілізації ресурсів організаціями суспільних рухів (ОСР). Дуже часто як здоровий глузд, так і деякі соціальні теорії різко протиставляють прагматизм, необхідний для успіху в стратегічній діяльності, та ідеологію, як певні «догматичні» вірування, що заважають реалістично оцінити ситуацію або раціонально підібрати найефективніші засоби для досягнення поставленої мети. Очевидно, що є підстави сумніватися в релевантності такої жорсткої дихотомії для аналізу людської поведінки. Відданість активістів одній ідеології може заважати використовувати важливі структурні можливості, а відданість іншій, навпаки, дає їм змогу застосовувати навіть ті методи, які здаються такими, що суперечать кінцевій меті суспільного руху. Одна ідеологія може посилювати мотивацію до діяльності з розвитку суспільного руху, а інша, навпаки, виправдовувати пасивність та вести до стагнації ОСР, що орієнтується на цю ідеологію. Таким чином, вплив ідеології на стратегічну діяльність неможливо визначити без урахування змісту тих ідеологічних вірувань, які поділяють активісти.

Незважаючи на простоту вищенаведених міркувань, ця проблематика залишається малодослідженою. Дуже часто науковці, що працювали в галузі вивчення суспільних рухів, явно або

неявно нехтували ідеологічними віруваннями активістів для пояснення процесів та наслідків їх діяльності. Зокрема, дослідники, що працювали в класичній парадигмі «масового суспільства»/«колективної поведінки», були більш зацікавлені у соціально-психологічних функціях ідеологій, які вони виконують для індивідів з певними психологічними характеристиками, вважаючи всі ідеології майже взаємозамінними, не враховуючи очевидних відмінностей у їхньому змісті². Альтернативна парадигма «мобілізації ресурсів»/«політичного процесу», що набула популярності в 70-х рр. ХХ ст., наголошувала на раціональності дій активістів суспільних рухів, на жаль, аналізуючи культуру й ідеологію з занадто інструментальної перспективи як певний вид «фреймів» [3], «репертуару» [4] або, узагальнюючи, «інструментарію» [5] для досягнення цілей суспільних рухів. Вибір між різними практиками з «репертуару» або між різними «фреймами» розглядався, загалом, як результат раціональної калькуляції в контексті об'єктивних структурних можливостей. Наразі наслідками зростання інтересу до ролі ідеологічних вірувань у рамках «повороту до культури», започаткованого теоретиками т. зв. нових суспільних рухів у 80-х рр. ХХ ст., є здебільшого лише теоретичні маніфести з лейтмотивом «ідеологія теж має значення»

¹ Тут і далі термін «організація суспільного руху» вживається як відповідник терміна «social movement organization» в англійській літературі, тобто в значенні структури, а не діяльності. За визначенням відомих американських дослідників суспільних рухів МакКарті і Залда, ОСР - це «комплексна або формальна організація, що ідентифікує свої задачі з перевагами суспільного руху або контрруху та намагається реалізувати ці задачі» [1].

² За парадигматичним висловом Е. Гоффера «якщо народ дозрів до масових рухів, то це зазвичай означає, що він готовий до будь-якого з них, а не тільки до якогось одного руху з певною доктриною чи програмою... усі масові рухи взаємозамінні, один рух з легкістю може перетворитися на інший: релігійний рух може трансформуватися в націоналістичний або в соціальну революцію; соціальна революція - у воявничий націоналізм або в релігійний рух; націоналістичний рух може перетворитися на релігійний або на соціальну революцію» [2].

(див., наприклад, [6]) та поодинокі емпіричні дослідження (наприклад, [7]) . Існує необхідність вивчення конкретних механізмів² впливу ідеологій активістів на процеси в суспільних рухах та дослідження не тільки впливу ідеологій на стратегічні рішення, що ухвалюються активістами, а й їх наслідків.

Отже, у першій частині статті я будую теоретичну схему (механізм) впливу ідеології на стратегічну діяльність, синтезуючи реляціоністський³ підходи до колективної дії М. Емірбайєра та Дж. Гудвіна, теорію ідеології Е. Лакло і Ш. Муффа та враховуючи наголос теоретиків «нових суспільних рухів» на важливості колективної та персональної ідентичностей. Потім, спираючись на дослідження процесів та результатів мобілізації ресурсів двох ліворадикальних груп у Києві, я збираюся продемонструвати на емпіричному прикладі, як різні ідеології по-різному відкривають та закривають структурні можливості та методи діяльності для активістів. Перебуваючи в приблизно різних структурних умовах, троцькістська група «Робітничий спротив» досягла кращих результатів у мобілізації людських та матеріальних ресурсів, ніж анархістська група «Тігра-Нігра». Причиною цього, як я стверджуватиму, є різні основні стратегічні рішення, що їх передбачають ідеології революційного марксизму і анархізму⁴ та які ґрунтуються на протилежних розв'язаннях дилеми мети і засобів. Як наслідок, ідеологія троцькістів сприяла цілорациональній, інструментальній стратегії, в той час як ідеологія анархістів передбачала ціннісно-раціональну, експресивну, спонтанну політичну поведінку, яка виявилася менш сприятливою для мобілізації ресурсів.

Ідеологія та стратегічна діяльність: теоретична схема механізму впливу

Як зазначалося вище, «поворот до культури» у сфері дослідження суспільних рухів був

розпочатий теоретиками т. зв. нових суспільних рухів, зокрема А. Туреном, А. Мелуччі, Ю. Габєрмасом, Р. Інглегартом та іншими. «Новими» ці дослідники позначали суспільні рухи періоду «пізнього капіталізму», або «постіндустріального суспільства», - феміністський, енвайронменталістський, рухи сексуальних меншин, антивоєнний рух та інші, - які, на їх думку, в багатьох аспектах (зокрема, ідеології, соціальної бази, мотивації до участі, організаційної структури, політичного стилю) принципово відрізнялися від «старих» рухів, насамперед від робітничого руху [11]. Хоча теза про принципову «новизну» цих суспільних рухів неодноразово піддавалася жорсткій критиці (див., наприклад, [12]), надзвичайно важливим є звернення аналітичної уваги до раніше малодосліджуваних культуральних процесів, і в першу чергу до глибокої мотивації до участі - колективної та індивідуальної ідентичностей активістів - на противагу над-іраціоналістським та над-інструменталістським підходам до аналізу культури в попередніх парадигмах.

Очевидно, що пояснюючи детермінацію поведінки ідентичностями активістів, дослідники не могли зупинитися на примітивному визначенні ідентичності як однослівної відповіді на питання «Хто ми (я) такі (такий)?». Зрозуміло, що ідентичність, наприклад, робітника може мати як радикальну («я - один з величезної маси експлуатованих пролетарів; покращити своє становище ми можемо лише в спільній боротьбі за свої права»), так і конформістську («я - співробітник корпорації; мені слід сумлінно виконувати всі розпорядження начальника для того, щоб отримати підвищення») інтерпретації. Отже, ідентичність «робітник» («жінка», «гей», «українець» і т. п.) як така, незалежно від того, в контексті якої саме системи значень та вірувань вона вживається, не каже майже нічого певного про те, які способи поведінки вона передбачає. Стверджувати протилежне означало б

¹ Російськомовному читачеві доступний детальний огляд та аналіз головних парадигм у дослідженні суспільних рухів, представлений у роботі Є. Здравомислової [8].

² Я вживаю термін «механізм» у значенні, яке набуває все більшої популярності в англомовній літературі з соціальних наук, а саме як теоретичну схему, що пояснює зв'язок між двома змінними. Цитуючи шведських дослідників П. Гедстрьома та Р. Сведберга, «коли ми спостерігаємо систематичний зв'язок між двома сутностями, скажімо І та О, то для того, щоб пояснити його, ми намагаємося знайти механізм М, який є таким, що за умови виникнення причини чи входу, І, він продукує наслідок чи вихід, О. Пошук механізмів означає, що ми не задовольняємося лише встановленням систематичних коваріацій між змінними чи подіями. Задовільне пояснення вимагає від нас визначення соціальних «зубців та коліщаток» [метафора Дж. Елстера], що приводять до виникнення такого зв'язку» [9].

³ Реляціоністський (relational) підхід, сформульований як антитеза субстанціоністському, надає онтологічну та аналітичну перевагу відношенням та зв'язкам, а не сутностям (субстанціям). Детальніше див. [10].

⁴ Для революційних марксистів (самоназва троцькістів) основним стратегічним рішенням є побудова класової робітничої партії, а в подальшому - боротьба за державну владу, яка стане інструментом для соціалістичної трансформації. Для анархістів основним стратегічним рішенням є «префігуративна політика»; ця стратегія передбачає суспільну зміну через зміну власної поведінки, втілення принципів майбутнього суспільства «тут і зараз», включно з повсякденним життям активістів. Зауважу, що обидві течії лівого руху мають спільну кінцеву мету - бездержавний, безкласовий суспільний устрій на засадах самоуправління та суспільної власності. Поняття «комунізм» та «анархія» позначають дуже схожі, якщо не тотожні, бачення майбутнього.

потрапити до пастки есенціалізму, за що прибічників «політики ідентичностей» часто і критикували (див., наприклад, [13, 610-611]).

Проблему уникнення есенціалізму та врахування соціально-сконструйованого характеру ідентичностей теоретики «нових суспільних рухів» намагалися вирішити наданням поняттю ідентичності якомога ширшого значення. Наприклад, за А. Мелуччі, найвідомішим дослідником колективної ідентичності в парадигмі «нових суспільних рухів», це поняття включає три рівня: 1) *когнітивні* визначення цілей, засобів та поля дії; 2) мережу *активних* взаємовідносин між діячами та 3) певний рівень *емоційного* навантаження, завдяки якому індивіди відчувають себе частинами одного цілого [14]. Таке надзвичайно широке визначення приводить до того, що навіть тільки на когнітивному рівні поняття колективної ідентичності фактично стає еквівалентом до понять культури або ідеології групи. Розуміючи небезпеку включення до концепту колективної ідентичності лише визначення меж та членів групи, теоретики «нових суспільних рухів» вводять до нього також і «фіксований зміст значень, схем інтерпретації, нормативні та ціннісні приписи, що впливають на індивідуальних соціальних діячів» [15]. Окрім того, що надмірне розширення значення концепту, як відомо, зменшує його пояснювальну силу, в конкретному випадку суспільних рухів це веде до фактичного розмивання меж між індивідуальною та колективною ідентичностями та неможливості застосовувати ці концепти для пояснення різної мотивації активістів до участі в суспільному русі [16].

На мою думку, адекватнішим розв'язанням проблеми уникнення есенціалізму в використанні концепту ідентичності є наголос на немінучому реляційному характері будь-якої ідентичності [13, 605-649]. Вплив ідентичності на дії людини неможливо аналізувати не звертаючи уваги на те, з якою системою вірувань вона пов'язана і в чому людина вбачає пріоритетне джерело значення для раціоналізації своєї поведінки¹. Ідентичність у цьому разі концептуалізу-

ється не як еквівалент ідеології, а як соціально-психологічний механізм, що мотивує людину орієнтуватися у своїх діях та сприйнятті реальності лише на певну ідеологію (ідеології) з-поміж усіх відомих їй систем вірувань.

У такому випадку і до самих ідеологій варто підходити з реляціоністської точки зору, розглядаючи їх як «культуральні структури» або «концептуальні мережі» (терміни М. Сомерс [18]), складові «культурального контексту дії». За визначенням М. Емірбайєра та Дж. Гудвіна, культуральний контекст дії «охоплює ті символічні конфігурації або формації, що обмежують та уможливають людську дію, через структурування нормативних відданостей діячів, їхнього розуміння світу та власних можливостей у ньому» [19]. Разом із соціально-структурним та соціально-психологічним контекстами (які є відносно автономними від нього та до яких він не зводиться сам) він утворює об'єктивну структуру для дії, що обмежує та направляє реалізацію людської агентності.

Підхід до ідеології як культуральної або символічної структури або мережі ґрунтується на припущенні, що символи, концепти, вірування в культуральному контексті дії існують не у довільному порядку, а згуртовані в кластери, які мають певну логіку структурування (важливо, що ця логіка є унікальною і не зводиться, наприклад, до логік взаємодії в соціально-структурних або соціально-психологічних мережах). Відповідно, задача дослідника полягає в аналізі тривалих структурних зв'язків та відношень між символами, концептами та віруваннями всередині культуральних мереж. Важливо також, що з безлічі існуючих символічних мереж або структур людина в конкретній ситуації дії орієнтується тільки на деякі з них, і в такому випадку стає зрозумілим значення ідентичності як *одного* з механізмів, що активує логіку лише *певних* символічних мереж з усіх відомих конкретній людині³.

Отже, наразі я визначив ідентичність як механізм впливу ідеології на поведінку людини.

¹ У розумінні ідентичності як процесу пріоритизації джерел значень я спираюся на ідею М. Кастелльза [17].

² Я підкреслюю, що ідентичність є лише одним з мотиваційних механізмів вибору символічних мереж, оскільки очевидно, що людина може орієнтувати свою поведінку на певні символічні структури не ідентифікуючи себе з ними. Як, наприклад, рекламист орієнтується на смаки та вірування цільової групи, які його цікавлять лише в контексті оплачуваної роботи. У сфері суспільних рухів така ситуація може складатися у випадках стратегічного фреймінгу активістами цілей та задач свого суспільного руху перед різними групами потенційних постачальників людських або матеріальних ресурсів. Можна припустити, що саме наявність механізму ідентичності відрізняє дію ідеології від фреймінгових процесів. Детальніше про фреймінг див. [20], про співвідношення ідеології та фреймінгу - [21].

³ На жаль, з боку дослідників-реляціоністів існує схильність ігнорувати важливість мотиваційних механізмів. Наприклад, М. Сомерс, аналізуючи відтворення метанаративу англо-американської теорії громадянства у роботах Габермаса та дослідників політичної культури в парсонсівській традиції, не дає жодної вказівки на те, чому ці теоретики мусили орієнтуватися на логіку саме цього метанаративу [22]. Виникає враження, що англо-американська теорія громадянства діяла «крізь» вищезгаданих науковців незалежно від їхньої волі, теоретичних та ідеологічних уподобань. Нещодавня спроба Д. МакАдама, С. Терроу та Ч. Тілі побудувати систематичну реляціоністську теорію суспільних рухів також майже не зважає на рівень мотивацій [23].

Для завершення побудови теоретичної схеми залишилося розібрати ще два додаткові проміжні «колішатка»: між ідеологією та ідентичністю та між ідентичністю та поведінкою.

Для позначення механізму зв'язку ідентичності та ідеології я використаю термін «артикуляція», що належить дослідникам Е. Лакло та Ш. Муфф. Концепція ідеології Лакло надзвичайно близька до реляційної, мережевої перспективи на культуральний контекст дії згадуваних М. Емірбайєра, Дж. Гудвіна та М. Сомерс. Так само як і вони, Е. Лакло відкидає можливість існування незалежного від укоріненості в символічні структури (або дискурси) значення. Концепти являють собою «пливкі означальні» (floating signifiers), що можуть в різних дискурсах набувати різних значень, але, що важливо, в межах однієї дискурсивної мережі має місце структурний ефект і пливкі означальні набувають значення, еквівалентного всім іншим компонентам мережі [24]. Наприклад, концепт «свобода» набуває зовсім різного значення в «соціалістичному» ланцюгу еквівалентій «свобода-рівність-солідарність» та в «ліберальному» - «свобода-індивідуалізм-приватна власність». Артикуляція, як, власне, і називають Е. Лакло і Ш. Муфф цей процес часткової фіксації значення, утворює т. зв. вузлову точку, «точку пристігання» (лаканівський термін *point de capiton*), яка є конститутивною для будь-якого дискурсу або ідеології [25]. На рівні структури ідеології вузлова точка є аналогом ідентичності, оскільки вона як позначає спільне значення компонентів мережі, так і відокремлює конк-

ретну мережу від решти подібних символічних структур [26]. Таким чином, процес артикуляції, по-перше, формує унікальне джерело значень та, по-друге, прив'язує до нього індивідуальну ідентичність людини.

Механізм автентичності пояснює зв'язок між ідентичністю та поведінкою. Соціальний психолог В. Гекас розглядає автентичність як різновид самомотивації (self-motive), що стосується «прагнення індивідів до значення, послідовності та сенсу» [27]. Мотивація до збереження автентичності спонукає активістів уникати тих дій (або бездіяльності), що суперечать ідеологіям, в яких артикульовані їхні ідентичності, оскільки вони беруться під сумнів у разі розбіжностей між поведінкою та ідеологічними орієнтирами. Таким чином, механізм автентичності є останньою ланкою в поясненні того, як же саме ідеологія обмежує число доступних способів діяльності та структурує поведінку своїх прибічників. Тепер можливо змалювати повний ланцюг «зубців та колішаток» механізму впливу ідеології на стратегічну поведінку (див. рис. 1).

Я розглядаю розв'язок дилеми мети і засобів як одну з «аксіом» (користуючись метафорою Т. ван Дійка [28]), що структурує ідеологічні вірування, а отже, і поведінку активістів через вищенаведений механізм. Крім того, що на таких аксіомах ґрунтуються конкретні тактичні та стратегічні рішення, які містить ідеологія (для активістів вони складають їх репертуар дії), ці загальні принципи можуть структурувати поведінку також і безпосередньо.

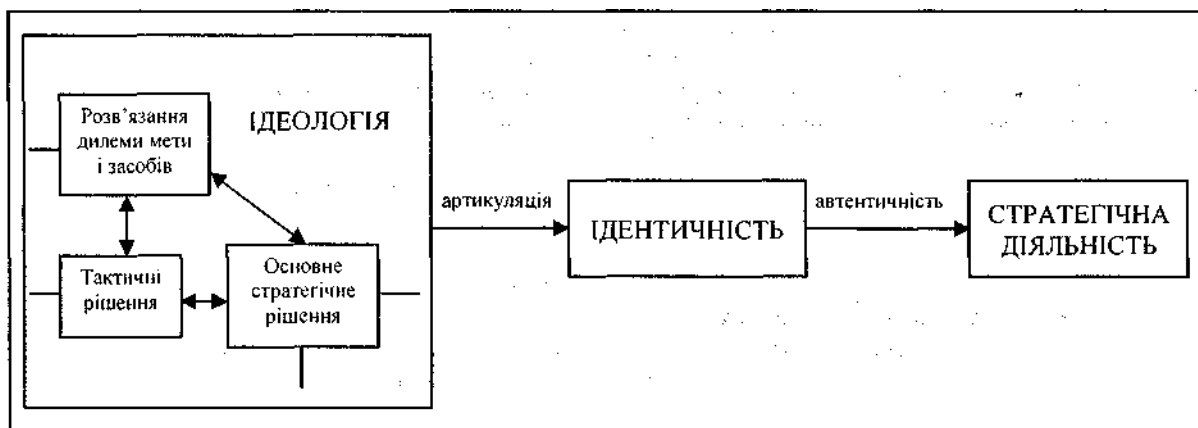

Рис. 1. Механізм впливу ідеології на стратегічну діяльність

Часткової тому, що будь-який концепт, набуваючи нового значення в ланцюгу еквівалентій, все ж таки ніколи не втрачає своєї окремішності, яка гарантується його включенням у інші дискурси, що, таким чином, становлять для даної конкретної символічної мережі «об'єктивне» зовнішнє середовище [25].

² У блоці «ІДЕОЛОГІЯ» зображена лише та частина ідеологічної структури, що релевантна до цієї статті.

Існує два крайніх вирішення дилеми мети та засобів розв'язання за класифікацією М. Вебера. Розв'язання, що наголошує на повній тотожності мети та засобів її досягнення, відповідає ціннісно-раціональній дії - безпосередньому втіленню кінцевих цінностей в життя. Засоби, що суперечать центральним цінностям ідеології вважаються, щонайменше, неефективними, щонайбільше - блюзнірськими. Навпаки, рішення, що розводять мету і засоби, відповідає цілераціональній поведінці (побудова ієрархії проміжних цілей, що мають досягатися поступово; для досягнення нагальніших цілей можливо, іноді навіть необхідно, застосовувати засоби, що суперечать віддаленішим цілям, - засоби підбираються зважаючи на їх ефективність, а не на відповідність кінцевим цінностям) .

Моя гіпотеза полягає в тому, що у разі, коли ОСР ставить за кінцеву мету радикальну, «системну» трансформацію суспільних відносин, цілераціональне вирішення дилеми мети і засобів буде сприяти більшим результатам стратегічної діяльності, ніж ціннісно-раціональне, оскільки дозволить активістам використовувати можливості Системи (в широкому сенсі, включно із «системними» способами поведінки). Водночас ціннісно-раціональне вирішення буде сприяти меншим результатам стратегічної діяльності, ніж цілераціональне ще через один додатковий, але не менш важливий механізм: наголос на спонтанності, експресивності дії дає підстави для невикористання навіть тих засобів стратегічної діяльності, що сумісні з кінцевими цінностями «хорошого» суспільства.

У наступній частині статті наведено емпіричну ілюстрацію на підтвердження цієї гіпотези. Продемонстровано як цілераціональне вирішення дилеми мети та засобів в ідеології троцькістської групи «Робітничий спротив» (РС) сприяло кращому результату в мобілізації людських та матеріальних ресурсів, ніж у анархістської групи «Тігра-Нігра» (ТН), ідеологія якої передбачала ціннісно-раціональне вирішення.

Ідеологія та мобілізація ресурсів київськими ліворадикальними групами: результати дослідження

Викладені нижче результати базуються на аналізі 32 напівструктурованих глибинних ін-

терв'ю, перевалена більшість яких була проведена мною в квітні-травні 2004 року, з нинішніми та колишніми членами (на час польового етапу дослідження) «Робітничого спротиву» та «Тігри-Нігри», а також на аналізі документів, що були створені як ними самими, так і про них журналістами або активістами інших груп. Крім того, я спирався на власні спостереження, зроблені під час публічних подій, внутрішніх зборів, особистого спілкування з активістами обох груп. Мені вдалося взяти інтерв'ю майже у всіх доступних в Україні ключових осіб досліджуваних груп, хоча серед респондентів представлені також і «рядові», менш активні учасники. Дані про респондентів представлені у табл. 1 Додатка. Для аналізу я використовував документи з веб-сайтів РС - www.antiglobalizm.net.ua, www.workres.kiev.ua та ТН - tn.zaraz.org , з газети «Лівий авангард» секції Комітету за робітничий Інтернаціонал в СНД, частиною якої був «Робітничий спротив», а також внутрішні документи з електронних розсилок РС workres@yahoo.com, kinoclub@yahoo.com, cwiua@yahoo.com та з особистих архівів деяких активістів. Збір інформації та аналіз відбувся згідно з такими параметрами: результати мобілізації людських та матеріальних ресурсів; ідеологічні вірування; стратегії, що використовувалися для мобілізації людських та матеріальних ресурсів, і як ці стратегії були пов'язані з ідеологіями; інші фактори (насамперед, структурні), які могли також вплинути на результати мобілізації ресурсів.

Витоки та результати

Як «Робітничий спротив», так і «Тігра-Нігра» мають свої витоки у лівацькому середовищі, що виникло в Києві, як і в багатьох інших радянських великих містах, в останні роки існування СРСР. Загальна лібералізація політичного режиму в кінці 80-х рр. XX ст. відкрила політичні можливості для публічної агітації та створення неформальних об'єднань [30]. Як троцькізм, так і анархізм для певної частини молоді уявлялися привабливими «третіми шляхами» між радянським «соціалізмом» та ринковим капіталізмом [31].

Через обмеження в обсязі статті я не буду детально викладати історію організаційних

¹ Важливо зазначити, що для Вебера цілераціональна дія не тотожна задоволенню матеріальних інтересів: «вибір між конкуруючими цілями й наслідками може бути у свою чергу орієнтований *ціннісно-раціонально* - тоді поведінка цілераціональна лише за своїми засобами» [29] (курсив в оригіналі. - В. /.). Різниця між цільовою раціональністю та ціннісною раціональністю пролягає на рівні структури дії, а не на рівні її субстантивного наповнення.

² На жаль, на момент написання статті (вересень 2005 р.) всі три веб-сайти вже не працюють через припинення існування обох досліджуваних груп. Документи, що були на них розміщені та на які є посилання у статті, можна отримати, звернувшись до автора.

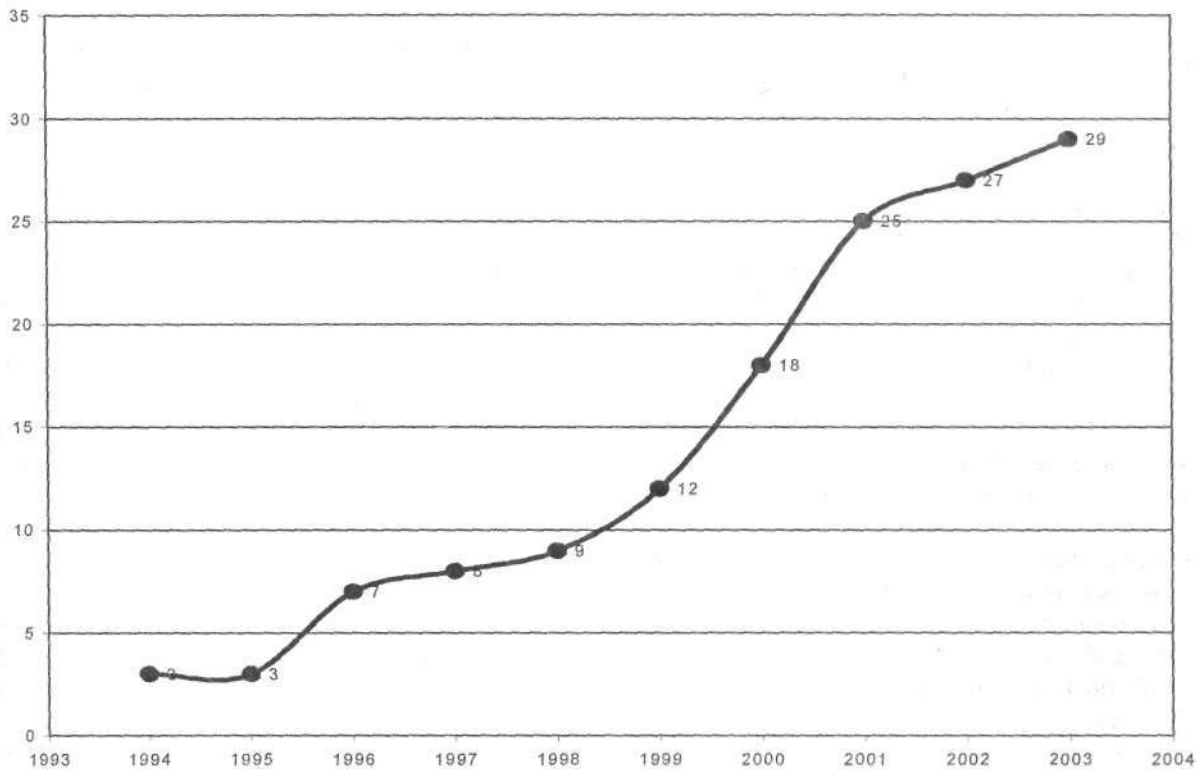

Рис. 2. Приблизна динаміка членства в «Робітничому спротиві» (троцькістській групі) в м. Києві з 1994 до кінця 2003 р.

трансформацій київських ліваків, зазначу лише важливий етап його розвитку — Ліве об'єднання молоді (ЛОМ), що утворилося на базі студентства Київського державного університету у 1993 р. ЛОМ об'єднував кілька десятків активістів, що представляли всі ліворадикальні київські течії — від анархістів до критичних до КПРСівської бюрократії сталіністів, включаючи і троцькістів — зародок майбутнього «Робітничого спротиву», що приблизно у цей же час стали членами однієї з міжнародних троцькістських організацій Комітету за Робітничий Інтернаціонал (КРІ).

У 1995 р. ЛОМ фактично припинив спільну діяльність через загострення ідеологічних розбіжностей та особисті конфлікти [33]. Варто зауважити, що з усіх колишніх фракцій ЛОМу тільки «Робітничий спротив» зберіг організаційну неперервність та проіснував як політична група з такою самою назвою до кінця 2004 р. З 3 осіб у 1994 р. РС збільшив кількість своїх

членів до 29 в першій половині 2003 р. в Києві та мав більше як 70 членів у 14 українських містах [34]. Приблизна динаміка кількості членів київської групи зображена на рис. 2. Окрім того, в першій половині 2003 р. київська група РС мала більше 100 т. зв. контактерів, тобто людей, що не були формальними членами організації, але були включені в її інформаційну мережу, а з «найперспективнішими» з них велася цілеспрямована робота, щоб переконати їх вступити в організацію. Річний бюджет організації в останні роки її існування складав у середньому 6–7 тис. дол. США [35].

Хоча Анархо-ініціатива «Тігра-Нігра» так само мала свої витoki в ЛОМІ, але розвивалася вона суттєво відмінним шляхом. Колишня анархістська фракція діяла як студентська профспілка «Пряма дія» ще кілька років після розпаду ЛОМу. У 1997 р. п'ятеро колишніх активістів ЛОМу ініціювали створення «Тігри-Нігри», де, зрештою, сконцентрувалася активність тієї

¹ Про лівачський рух в Україні початку 90-х рр. XX ст. див. [32].

² Я попросив одного з найстаріших членів та колишніх фактичних лідерів організації (респондент № 2) вказати, скільки членів РС мав у кожний з років починаючи з 1994. Пізніше я уточнив ці дані з кількома іншими старими активістами. Я не міг використовувати протоколи зборів, де вирішувалися питання вступу нових та виключення старих членів, оскільки переважна більшість з них були втрачені після розвалу організації.

³ У цьому випадку я так само міг спиратися лише на дані з інтерв'ю. РС мав фінансову документацію, але принаймні один раз вона була цілеспрямовано знищена [36]. Більше того, група вела «підвійну бухгалтерію», створюючи фальшиві фінансові звіти для КРІ що було наслідком специфічного характеру їхнього головного методу мобілізації фінансових ресурсів.

самої «тусовки» київських анархістів чисельністю 15-20 осіб [37]. Однак у 1998 р. активісти «Тігри-Нігри» зазнали репресій від Служби безпеки України¹. Активісти були шоковані масштабом репресій: «Ми тоді жили в башті зі слонової кістки, у світі ілюзій і т. д., і коли реальність гахнула і жажнула по нас дуже сильно...» [39]. До 1999 р. кількість членів групи впала до 2-4 осіб [39,1].

Проте у 2000 р. «Тігра-Нігра» з'явилася в оновленому складі [40]. У кінці 1998 р. два активісти ТН були одними з організаторів клубу соціально активної молоді, що на відміну від старої «класичної політичної групи» «Тігра-Нігра» був явно більш префігуративним, «спробою сформувати простір свободи» [41], з організацією роботи на анархістських принципах мінімізації ієрархії та прийняття рішень консенсусом. Спочатку діяльність клубу обмежувалася насамперед антиютюновою та антиалкогольною діяльністю або, ширше, соціальною роботою, але зрештою молоді учасники були ознайомлені з ідеями західного «антиглобалістського» руху (антикорпоративний спротив, «ні кордонам», «ні копірайту», «ні війнам» і т. п.) [42]. Отже, приблизно з 2000 р. деякі учасники клубу розпочали діяльність з чітко вираженим політичним змістом, для якої була відроджена назва «Тігра-Нігра».

На рис. 3 зображена приблизна динаміка кількості учасників групи з 1999 р., тобто «клубу» та нової «Тігри-Нігри»². Кошти, що витрачалися на політичну, анархістську діяльність не перевищували 500-1000 дол. США на рік [44]. Крім того, в середньому 2000 дол. США на рік економилися за рахунок грантів на соціальні проекти [45] і, принаймні потенційно, могли бути використані також на політичну діяльність.

Таким чином, незважаючи на те що на початку 90-х рр. ХХ ст. київські анархісти були чисельніші, ніж троцькісти, у 2003 р. троцькістська група мала суттєву перевагу в кількості як активістів, так і «мобілізації»-контактерів (навіть де-

монструвала позитивну динаміку зростання до розколу в жовтні 2003 р.), а також у фінансових ресурсах порівняно з анархістською групою³. Більше того, ця відмінність у результатах мобілізації ресурсів не пояснюється зовнішніми щодо цих груп факторами, як-то різницею в ставленні населення до їх ідеологій чи різницею в структурі політичних можливостей.

Спираючись на дані репрезентативного для дорослого населення України старше 18 років опитування Київського міжнародного інституту соціології, проведеного в лютому 2005 р. (опитано 1991 респондента), можна стверджувати, що як анархістська, так і революційна марксистська ідеологічні ідентичності є маргінальними в масовій свідомості українських громадян: зі списку 10 політичних напрямів тільки 0,6 % респондентів обрали «анархістський» і тільки 0,2 % - «революційний марксистський» напрям як найбільш близький для себе. Більше того, є підстави стверджувати, що народна мораль надає перевагу саме цінніснораціональному вирішенню дилеми мети і засобів, який пропонують анархісти, аніж цілераціональному, характерному для троцькістів. З двох тверджень: 1) «При тому рівні корупції і криміналітету, що є у нашому суспільстві, для досягнення суспільно важливої мети ми змушені використовувати найбільш ефективні методи, навіть якщо їх чесність і гуманність викликає сумнів. Інакше не досягнемо результату» і 2) «Навіть якщо це буде на шкоду ефективності в досягненні суспільно важливого результату, ми завжди повинні поводитися чесно і гуманно» 60,5 % респондентів обрали друге і тільки 23,3 % - перше, навіть незважаючи на переконливішу запропоновану аргументацію в першому випадку, аніж у другому. Крім того, майже всі активісти, у яких я брав інтерв'ю, на запитання: «На Вашу думку, серед молодих людей більше симпатиків анархізму чи симпатиків марксизму?» відповідали на користь анархізму⁴. Зазвичай це пояснювалося дискредитацією марксизму КПРС та

¹ У квітні й травні 1998 р. ТН долучилася до серії акцій протесту радикальних зелених проти Європейського банку реконструкції та розвитку, що збирався видати кредит на побудову нових ядерних реакторів замість запланованої до закриття Чорнобильської АЕС. Використовуючи привід «нанесення шкоди міжнародному іміджу України», співробітники СБУ допитували активістів, погрожували/ім, обшукували квартири, 7 осіб отримали короткотермінове ув'язнення [38].

² Оскільки ТН *de* має формального членства і не кожний член клубу є анархістом, то я запитував респондентів про: 1) кількість осіб, що ідентифікують себе з анархізмом та працюють за політичними проектами; 2) загальну кількість осіб, що активно працюють за різними проектами клубу; 3) приблизну кількість людей, які не є активними учасниками, але іноді відвідують події та збори клубу (переважно друзі респондентів). Для останньої категорії на рис. 3 я використав термін «мобілізація», спираючись на розрізнення «активізму» та «мобілізації» Р. Олекса [43]. Їх можна вважати приблизним аналогом «контактерів» РС.

³ Існує проблема адекватного порівняння кількості «формальних членів» РС та кількості «активних учасників» ТН. Близько 5-6 формальних членів (з 29) троцькістської групи характеризувалися респондентами як «мертві душі» через неучасть у роботі групи впродовж кількох місяців поспіль [46]. Ймовірно, що люди з тим самим рівнем активності не вважалися б «активними учасниками» в анархістській групі. Тим не менше, це не змінює суттєво картини, оскільки в будь-якому разі в троцькістській групі було 23-24 активісти, тобто приблизно втричі більше, ніж свідомих анархістів.

⁴ Окрім двох респондентів, які вважали, що немає різниці [47]. І РС, і ТН були виразно молодіжними групами, тому логічно було припустити, що саме молодь є їхньою пріоритетною цільовою групою.

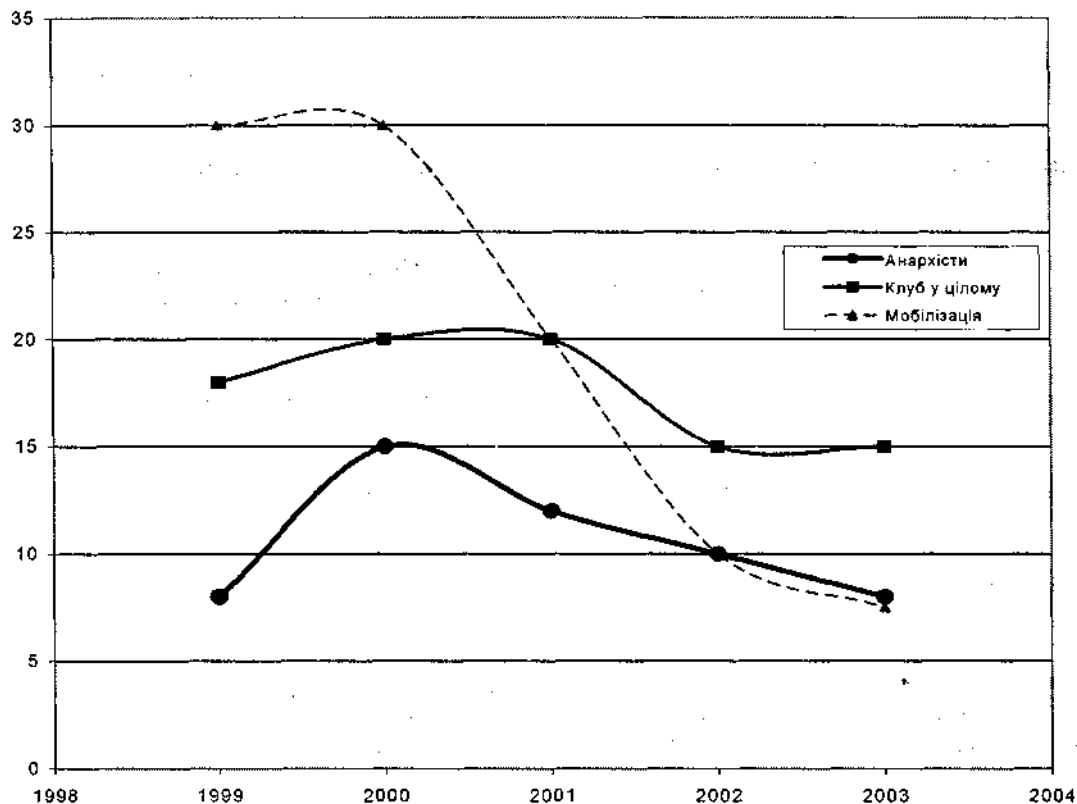

Рис. 3. Приблизна динаміка кількості учасників анархістської групи «Тігра-Нігра» з кінця 1999 по 2003 р.

антикомуністичною пропагандою в незалежній Україні [48], у той час як анархізм вважався респондентами привабливим для протестно орієнтованої молоді та деяких молодіжних субкультур [49]. Отже, троцькістська група досягла більших результатів *усупереч* несприятливішій порівняно з анархістами громадській думці.

Єдиною відмінністю в структурі політичних можливостей для «Робітничого спротиву» та «Тігри-Нігри» були репресії проти анархістів у 1998 р. Справді, вони були однією з причин майже повного розпаду «старої» «Тігри-Нігри». Однак чисельність анархістів наприкінці 1999 та в 2000 р. неістотно відставала від кількості формальних членів РС (8 і 15 проти 12 та 18 відповідно). Більше того, репресії 1998 р. не могли безпосередньо вплинути на негативну динаміку анархістської групи починаючи з 2001 р.

У наступних частинах статті подається ідеологічне пояснення процесів та результатів мобілізації ресурсів у РС і ТН у період з 2000 по

2003 р. Вибір нижньої межі часового періоду зумовлений, по-перше, головним джерелом даних, а саме інтерв'ю з активістами, що означає меншу надійність інформації про віддалені у часі події. По-друге, 15 з 29 респондентів розпочали політичну діяльність тільки з 1999 р. По-третє, цей період значно краще документований завдяки початку широкого використання Інтернету. Верхня межа визначається незалежним втручанням соціально-психологічних та соціально-структурних факторів у процесі всередині РС і ТН. Починаючи з осені 2003 р. за один рік РС переживає два розколи через комбінацію боротьби за лідерство та особистих конфліктів і реакцію міжнародного троцькістського руху на шахрайський спосіб фінансування групи. З кінця 2004 р. «Робітничий спротив» як політична група фактично вже не існує. На початку 2005 р. внаслідок гострих особистих конфліктів «Тігру-Нігру» залишають троє старих активістів і група так само припиняє існування '.

Варто зазначити, що розпад груп не означав припинення політичної діяльності їхніми колишніми членами. Більшість колишніх членів РС наразі входять в організацію «Ліва ініціатива», що орієнтується на широку ліворадикальну платформу та за два роки свого існування вже більше ніж удвічі перевищила РС за чисельністю. Вихід трьох старих активістів ТН в окремий медіа-проект (www.3mova.info) не означав розпуску решти групи, яка стала навіть чисельнішою (та все ж таки значно меншою за «Ліву ініціативу»), хоча вже не була анархістською за політичним спрямуванням (на це вказав респондент № 24 в коментарях до чернетки статті).

Ідеології: основне стратегічне рішення та дилема мети і засобів

Оскільки існують сотні різноманітних інтерпретацій анархізму та троцькізму, необхідно дослідити специфічні бачення цих ідеологій активістами «Робітничого спротиву» та «Тігри-Нігри», і насамперед в аспекті вирішення дилеми мети і засобів.

«*Робітничий спротив*». Програма секції КРІ в СНД¹ чітко вказувала, що спирається на класичні троцькістські ідеологічні джерела: «програмні документи перших чотирьох Конгресів III Інтернаціоналу (Комінтерн), засновчого з'їзду IV Інтернаціоналу» та специфічні теоретичні документи Комітету за Робітничий Інтернаціонал [51]. Найпоширеніша особиста політична ідентифікація серед активістів - це «марксист» або «революційний марксист».

Кінцева мета організації - це, звісно, комунізм: «створення умов для вільної реалізації потенціалу, творчого потенціалу, для розгортання кожної людини» [53]. Важливо відзначити, що колишні фактичні лідери РС використовували терміни «анархія», «самоуправління» та «комунізм» як взаємозамінні синоніми [54], ймовірно, слідуючи ленінському наголосу на тому, що бездержавне суспільство є спільною метою марксистів та анархістів [55]. Але префігуративна політика як метод соціальної трансформації однозначно відкидається респондентами-троцькістами. Вони не розглядають її як реалістичну, вона видається «утопічною»: «ми живемо в капіталістичному суспільстві і ми повинні розуміти, що жити ось тут якоюсь маленькою соціалістичною спільнотою - це маячня... ми живемо інтегровано в навколишнє середовище з економічними відносинами, і певною мірою внаслідок цього це накладає свій відбиток і на взаємовідносини в організації, на її діяльність, функціонування. У чомусь цей вплив шкідливий, у чомусь, на мій погляд, потрібно запозичувати деякі елементи, наприклад організації там процесів якихось... кампаній, або маркетингові якісь ходи...» [56].

Це відображає цілераціональне вирішення дилеми мети і засобів. Організація має бути адекватним *інструментом* для зламу системи: «...якщо тебе "мочить" або з тобою бореться в протистоянні репресивна буржуазна система, то [ти] повинен тримати цей удар... у них [є] репресивний апарат, значить, і у тебе повинен бути репресивний апарат» [57].

Існування «елементів суспільства майбутнього» всередині організації залежить від поточної ситуації боротьби із Системою: «Це зрозуміло, що повинні бути якісь демократичні форми, які поступово виходять на рівень повного самоуправління, але при цьому організація не повинна бути хаотичною й анархічною повністю, тому що анархічна побудова структури відповідає комуністичному суспільству, коли не потрібна жодна партія. Коли вже комунізм, то зрозуміло, що мінімум вертикальних зв'язків, максимум горизонтальних. Але в умовах, коли йде протистояння з капіталістичною системою, строго ієрархічною та тоталітарною, елементи вертикалі повинні бути в організації разом з горизонтальними» [58].

Таким чином, як основне стратегічне рішення маємо певну покрокову схему радикальної соціальної трансформації: розбудова революційної організації, захоплення державної влади, зміна виробничих відносин та придушення залишків старого суспільства, розвиток елементів самоуправління та комунізму. Перехід до наступного кроку може бути зроблений тільки після успіху на попередній стадії. На кожному етапі певне часткове завдання має найвищий пріоритет, решта цілей є другорядними. Бачимо чітку ієрархію мети і засобів.

Таким чином, як основне стратегічне рішення маємо певну покрокову схему радикальної соціальної трансформації: розбудова революційної організації, захоплення державної влади, зміна виробничих відносин та придушення залишків старого суспільства, розвиток елементів самоуправління та комунізму. Перехід до наступного кроку може бути зроблений тільки після успіху на попередній стадії. На кожному етапі певне часткове завдання має найвищий пріоритет, решта цілей є другорядними. Бачимо чітку ієрархію мети і засобів.

«*Тігра-Нігра*» не орієнтувалася на якісь чітко окреслені ідеологічні джерела. Більше того, жоден з 5 молодших активістів, у яких було взяте інтерв'ю (№ 19, 22, 24, 26, 27), навіть не прочитав жодного класичного анархістського автора, хоча деякі з них намагалися читати П. Кропоткіна. Тим не менше, більшість з них ідентифікували себе як анархістів, і можна стверджувати, що вони поділяють певні базові ідеологічні принципи групи, що сформувалися внаслідок особистого спілкування зі старшими анархістськими товаришами [59], а також на семінарах-дискусіях, організовуваних групою [60].

Коротка інформація про «Тігру-Нігру» на веб-сайті повідомляє, що «головною та найбільш глобальною метою групи є лібертарний розвиток суспільства через лібертарний розвиток особистості» [40]. Лібертарний розвиток особистості означає не тільки індивідуальне самовдосконалення, але також, що не менш важливо, перебудову соціальних відносин, у які

¹ У КРІ не було формально створено окремої української секції.

² Збережена орфографія оригіналу. Ці документи названі автором фундаментального дослідження з історії міжнародного троцькізму Р. Александером «священними текстами» руху [50].

³ Троцькізм не розглядається якоюсь окремою ідеологією: «троцькізм - пряме і органічне продовження марксизму, його адекватний розвиток» [52].

здіяна людина, на принципах самоорганізації, взаємодопомоги, прийняття рішень консенсусом, мінімізації ієрархії [61].

Ідеологія групи чітко ототожнює засоби соціальної трансформації з її метою. Анархізм - це насамперед «спосіб життя», альтернативний до домінуючих в Системі¹. Це означає, що префігуративна політика є єдиним можливим шляхом змінити Систему, тобто потрібно будувати нове альтернативне суспільство, паралельне до Системи: мережу «автономних комун» [63] та «вільних інформаційних зон» [64]. Передбачається, що якщо новий спосіб життя є явно кращим, ніж домінуючий, то інші люди це побачать і зрозуміють різницю, і, зрештою, будуть намагатися реалізувати ці принципи самостійно. Анархісти можуть свідомо сприяти соціальній зміні через розповсюдження цих ідей, просвітництво (ненав'язливе, не через пропаганду) [65].

Елементи кращих соціальних відносин насправді уже переплітаються в суспільстві з елементами Системи. Наприклад, кожна людина залучена як до домінуючої економіки, заснованої на приватній власності, так і до «анархістської економіки», заснованої на відносинах дарунку та неформальних соціальних мережах [66].

Тут виникає проблема: анархізм може стати *просто* «способом життя», спробою жити як «хороша» та «щаслива» людина в існуючій Системі. «Це якісь автономні території, на яких ти відчуваєш себе добре, комфортно, коли ти відчуваєш співробітництво, коли ви з друзями можете об'єднатися і щось разом зробити... з боку це не здається анархізмом напевно, а просто якимись приємними, комфортними умовами для життя. Для мене вони втілюються в такий сенс» [67].

Звідси випливає, що політична діяльність має бути спонтанною та заснованою на ентузіазмі. Мотивація на кшталт «це було цікаво» або «це стало нудно» в поясненнях початку чи припинення якогось виду активності часто наводилася анархістами в інтерв'ю. З точки зору ототожнення мети і засобів видається цілком логічним, що якщо ви бажаєте кращого суспільства, в якому вам особисто буде легше і приємніше жити, то психологічно комфортно життя уже тепер саме по собі стає способом соціальних змін. Отже, з одного боку, насолода життям має «політичний» зміст, а з іншого - політична діяльність, на яку впливають почуття обов'язку або вини («я мушу»), а не спонтанне глибоке бажання («я хочу»), стає беззмістовною [68].

Тим не менше тільки один активіст «Тігри-Нігри» сказав, що анархія - це не майбутня форма

суспільства, а спосіб життя в існуючому суспільстві [69]. Інші ж демонстрували переконання в необхідності поширення своїх ідей та трансформації на масовому рівні, а не тільки на рівні маленьких групок. Однак, як показано нижче, спонтанність та невикористання «системних» методів були причинами відносно низьких результатів у мобілізації ресурсів анархістською групою.

Динаміка кількості учасників груп

Я аналізуватиму стратегії та механізми рекрутингу нових членів до троцькістської групи, паралельно пояснюючи, чому анархістська група не використовувала ці методи або чому вони не працювали в її випадку.

Головним методом нарощення чисельності «Робітничого спротиву» було нав'язливе переконування разом із запрошенням взяти участь у подіях, організованих групою, та у її роботі. Головною метою було не стільки довести вищість марксистських поглядів, скільки переконати стати формальним членом «Робітничого спротиву». Кількісне зростання розглядалося як одне з найважливіших завдань на даному етапі розбудови організації - зародку робітничої партії [70]. «...З будь-якою людиною, що так чи інакше потрапляла в поле зору РСу, ми серйозно працювали. Людина вносилася у список "контактерів", призначалися відповідальні, до речі, хто там за переконування, хто за інтеграцію... Тобто ми доводили це до такого ступеня, що вона уже спала і бачила цей РС» [71]. Для цього міг використовуватися будь-який привід для взаємодії та комунікації. Активно використовувалися соціальні мережі, до яких активісти уже були залучені в процесі заробляння на життя або проведення вільного часу. Членами РС ставали, наприклад, знайомі за театральною студією або студенти, яким активісти викладали в університеті. Крім того, з 1994 по 2002 рік застосовувалася традиційна троцькістська тактика «ентризму» - вступу до різноманітних відносно масових парламентських лівих партій та їхніх молодіжних організацій з метою пропаганди своєї програми та пошуку партійних активістів, що могли бути розчаровані «реформізмом» чи «опортунізмом» лідерів партії, а тому потенційно могли б мати бажання приєднатися до радикальнішої організації.

Незважаючи на те що анархісти визнавали необхідність соціальної зміни на масовому рівні, а отже й у поширенні своїх ідей, вони не агітували

¹ «Тому що будь-які дії, які хоч трошки схожі надії цієї Системи, будуть у неї вписані» [62].

за приєднання до їхньої групи взагалі. Нав'язливе переконування на троцькістський манер порушувало б автентичність анархістської ідентичності, артикульованої в контексті ідеології, в якій префігуративна політика є основним стратегічним рішенням. Нав'язування своєї точки зору вважалося для анархістів неприпустимим. Розчарований старий анархістський активіст реконструював цю логіку: «Якщо ми будемо активно, жорстко тулити якісь там гасла простій людині, то ми нічим не будемо відрізнитися від фашистів, які роблять те ж саме, або від тих же самих буржуазних ЗМІ, які займаються тим же самим, тобто займатися по суті рекламою. А наша задача - пробудити свідомість людини, зрушити планку у неї, щоб вона подивилася на цей світ і жахнулася, але ніяк не нав'язувати їй свої ідеали» [72]. Це не означає, що анархісти не робили нічого, орієнтованого на маси, однак їх діяльність мала на меті спричинити зрушення у свідомості пересічних людей за допомогою, наприклад, розклеювання наліпок у громадському транспорті або заміни рекламних оголошень переінтерпретацією «гарячих» новин.

Окрім нав'язливого переконування троцькісти також використовували механізм соціально-психологічної інтеграції потенційних нових активістів з групою РС. Вони активно запрошували «контактерів» брати участь у їхніх заходах (внутрішніх зборах, вуличній акції, публічній дискусії тощо) та залучали до поточної діяльності організації (наприклад, до написання статей). Передусім, участь у подіях та залучення до діяльності створювали умови для політичних дискусій [73]. Окрім того, «контактер» міг зацікавитися у певному виді діяльності або в співробітництві з певними людьми, встановити з ними дружні стосунки [74]. Таким чином, особа могла стати фактичним активістом і товаришем «Робітничого спротиву» перед тим як стати формальним членом групи, і формалізація статусу часто була вже лише справою часу.

Очевидно, що результат механізму інтеграції безпосередньо залежав від інтенсивності діяльності та збільшення кількості заходів, на які можна було запрошувати потенційних активістів. У цілому за період з 2000 по 2003 р. РС був значно активніший як політична група, ніж ТН, якщо вимірювати активність кількістю проведених вуличних акцій, частотою організації публічних дискусій, внутрішніх семінарів, відео-клубів, випуском друкованих матеріалів. Більше того, з часом активність ТН спадала, в той час як активність РС, навпаки, зростала. Тільки починаючи з червня 2003 р. «Тігра-Нігра» по-

чала випереджати РС у роботі над Інтернет-проектами (і тільки у роботі над Інтернет-проектами), підтримуючи портал www.zaraz.org, у той час як сайти РС оновлювалися значно рідше і нерегулярно.

Троцькісти розглядали публічну активність як дуже важливу складову стратегії партійного будівництва. Вона проводилася не тільки з метою поширення ідей групи, а також і для того, «щоб привабити нових людей та інтегрувати старих» [75]. Кожну публічну подію активісти РС завершували збиранням контактів з максимальної кількості нових учасників. Пізніше ці нові «контактери» отримували запрошення на наступні заходи. Іншою задачею було привернення уваги мас-медіа та просування бренду «Робітничий спротив» [76]. Такий стратегічний підхід до публічної діяльності напряду впливав на її інтенсивність: якщо б вона не проводилася або велася на дуже низькому рівні інтенсивності, *це позбавило б існування організації будь-якого політичного сенсу* — з марксистської точки зору насолода життям у маленькій спільноті друзів не наближає світової революції.

Навпаки, для анархістів публічна активність була спонтанною, а не стратегічною. Вуличні акції, наприклад, проводилися для того, щоб «просто крикнути, промайнути, що є люди, які вважають по-іншому. Ми намагаємося зробити їх цікавими для себе й вони спрямовані на медіа» [77]. Але ця орієнтація на медіа не мала нічого спільного з просуванням бренду організації троцькістами. Як пояснив той самий активіст, «я дуже не люблю рекламу і є прихильником анти-брендингу. Постійне використання одного й того ж імені *може бути ефективне, але це бренд*» [77] (наголос додано. - В. І.).

Іншим важливим моментом є те, що вулична акція має бути цікава принаймні для самих організаторів, усе інше є другорядним. Ось цитата з опису стріт-паті на 1 травня 2003 р.: «протягом 4 годин ми танцювали, роздавали листівки, пригощали перехожих анархічним печивом, пили лимонади, запускали летючого змія, вголос читали свої вірші, продавали (за собівартістю, без прибутку) диски... *Агітацію вели мінімально — можливо й дарма, але, по-перше, хотілося, щоб у людей залишилося приємне ненапряжне враження про нас (а про політичну суть вони могли дізнатися з листівки), а по-друге, акцію-то робили насамперед для себе... Це ж паті!*» [78] (наголос додано. -В. І.). На початку листівки пояснювалися анархістські корені свята, що таке анархізм взагалі і потім «що роби-

¹ Дані зведено з аналізу повідомлень на веб-сайтах груп, з електронних розсилок, друкованих матеріалів та інтерв'ю.

ти»: «власне, можна спробувати вже зараз. Я пробую зменшувати контроль грошей і влади над своїм життям. Збільшувати простір міжлюдської солідарності. Менше купувати, більше ділитися. Менше підлабузничати перед шефом, більше підтримувати колег. Менше дивитися ТВ, більше спілкуватися з друзями» [79].

З точки зору префігуративної політики зміна поведінки людини набагато важливіша, ніж формальне приєднання до анархістської групи. У той же час це не означає, що активісти ТН свідомо не бажали приваблювати нових людей. Респонденти визнавали необхідність «свіжої крові» для групи та навіть визнавали, що публічні семінари та дискусії могли б слугувати подіями, на які можна було б запрошувати нових людей [80]. Хоча й раніше «семінари проводилися скоріше для внутрішньої динаміки, для нас самих» [81]. У 2002 р. група втратила помешкання, що використовувалося під «офіс», і значна частина діяльності поступово припинилася, «багато людей залишили клуб, коли ми припинили проводити публічні семінари» [82].

Проблема спонтанного, експресивного підходу до діяльності полягає в тому, що вона стає занадто залежною від випадкових факторів зміни інтересів активістів. Інтерпретація анархізму «Тігрою-Нігрою» надає політичного сенсу префігуративній спільноті близьких друзів і не вимагає від активістів нічого більше. Зменшення публічної діяльності природно веде до зменшення кількості новачків у групі, які могли б замінити колишніх активістів, що пішли через зміну інтересів або через особисті конфлікти. Окрім того, групова динаміка, розвиток дружніх відносин сприяє перевазі «внутрішньої» орієнтації активістів на свою групу над «зовнішньою» орієнтацією на решту суспільства. «Група, достатня для спілкування [вже] є, в принципі більше як для спілкування люди і не потрібні, настільки близькі [я маю на увазі]» [83]. Анархісти не відчували розширення як «потребу». «Якщо теоретично, це було б так, добре, якби це був масовий рух», але нові люди могли «ввійти тільки якщо вони цього бажали, тому що особливої уваги на них ніхто не звертав» [83].

У той же час троцькісти вважали «тусовку» за *проблему*. У них так само був «офіс», в якому постійно жили декілька активістів. З плином часу це перетворилося на «тусовку» друзів, яка, з одного боку, притягувала людей, близьких до її «субкультури» або «психології», але, з іншого, відштовхувала потенційних активістів з іншої «субкультури», незважаючи на те що вони могли поділяти

ідеологічні погляди групи [84]. Однак, як і у разі високої інтенсивності публічної активності, збереження автентичності марксистської ідентичності, артикульованої в контексті цілераціонального вирішення дилеми мети і засобів, вимагало від РСівців побудови масової організації на спільних політичних поглядах незалежно від особистих симпатій і антипатій.

Мобілізація матеріальних ресурсів

В останній частині статті звернемося до найважливіших стратегій мобілізації матеріальних ресурсів (насамперед фінансових) та до пояснення, чому саме вони обиралися троцькістами та анархістами.

«*Робітничий спротив*». Незважаючи на те що РС мав кілька джерел мобілізації матеріальних ресурсів, у тому числі членські внески, продаж газети, безпосередня фінансова допомога від Комітету за Робітничий Інтернаціонал, використання ресурсів партій і організацій, у яких вони провадили тактику ентризму, лєвова частка бюджету групи надходила від т. зв. Міжнародного відділу (МВ) [85]. Суть роботи МВ зводилася до симуляції існування та активності українських відділень незначних західних лєвацьких міжнародних організацій з активним Інтернет-листуванням, проведенням зборів віртуальної групи перед західними «емісарами» та відвіданням міжнародних зборів тенденцій, до яких українці нібито хотіли вступити згодом, вигадуванням акцій та іншої діяльності, про яку МВ звітував по Інтернету. В разі вступу віртуальної української групи до міжнародної організації перша починала отримувати матеріальну допомогу (приблизно у тих самих формах, що й від КРІ), яка повністю йшла до каси РС і мала витратитися на розбудову відділення КРІ [86].

Фінансова мобілізація «Робітничого спротиву» мала відвертий стратегічний характер з метою створити стабільну стратегічну матеріальну базу для експансіоністського партійного будівництва. Діяльність МВ структурно більше нагадувала професійну роботу в комерційній фірмі або в бюрократичній організації (з «чудовою організаційною структурою», «високою дисципліною», «ретельною організацією управління», «достатньо непоганою фінансовою звітністю» [87]), ніж волонтерство у суспільних рухах.

Вибір РСом саме такого способу стратегічного фінансування знов-таки неможливо зрозуміти без урахування структури символічної мережі троць-

¹ Заробітна плата двом активістам за розбудову організації («фул-таймери») та оплата поїздок на міжнародні конференції КРІ.

кістської ідеології. Логіка партійного будівництва вела до необхідності створення регіональних відділень групи, що, в свою чергу, вимагало наявності постійного офісу або штабу організації, постійного підключення до Інтернету, регулярних відвідувань регіональних секцій, проведення всеукраїнських зборів тощо [88]. Майже всі респонденти з троцькістів, яких я запитував про можливі способи фанд-рейзингу для цілей революційної партії, сказали, що не бачать іншого шляху, окрім тою чи іншою мірою шахрайських («разводильних»), або не бачать жодного способу фінансової мобілізації взагалі. Тільки один респондент (№ 6) вважав, що можливо будувати партію виключно на членських внесках.

Постійне отримання грошей від якоїсь української організації чи приватної особи загрожувало втратою незалежності для РС [89], тому західні, до того ж малозначущі, але через велику різницю в рівні життя між Першим світом та Україною багатші організації були привабливішим об'єктом стратегічного шахрайства. МВ намагався працювати з різними організаціями, але найбільшого успіху вони досягають саме з троцькістськими сектами; це пояснювалося відсутністю достатніх знань та умінь для «роботи» з іншими тенденціями. Окрім того, цілераціональне вирішення дилеми мети і засобів знімало «моральні перепони» перед вибором цього шляху. Після старту проектів МВ лідери почали рекомендувати читати статтю Троцького «їхня мораль і наша», в якій відкидається апеляція до «вічних цінностей» як буржуазне моралізаторство і доводиться класовий характер будь-якої моралі [91]. Високий ступінь сектантства серед троцькістських організацій, що розглядають інші лівацькі тенденції скоріше як ворогів, ніж як союзників, створював передумови для можливості застосування до них тих самих методів, що й до «буржуазних сил» [92].

«Тігра-Нігра». Головним джерелом фінансування діяльності «Тігри-Нігри» були гроші самих активістів [96]. Вони збирали їх не регулярно, як членські внески, а відповідно до потреб конкретного проекту чи акції [97], що повністю відповідало спонтанному характеру їх діяльності. Сума, яка могла бути покрита коштами ак-

тивістів, не перевищувала 200 дол. США, більш дорогі проекти стикалися з нестачею грошей [97, 12]. Проблема частково вирішувалася економічним використанням грантів, які отримували клуб на соціальні проекти.

Чи можна це порівняти з троцькістською МВ-технологією? З теоретичної перспективи «культурального інструментарію» [5] ці два випадки не є чимось принципово відмінним. Анархісти мали досвід у соціальній роботі, тому вони знали як отримати грант, а потім використовувати його з власною метою; так само як троцькісти, що обрали шлях найменшого опору і «працювали» з тими організаціями, з якими їм це було найлегше. Але якщо взяти до уваги рівень глибинних мотивацій, то різниця є очевидною і стає зрозумілим, чому це привело до різних результатів у мобілізації ресурсів. Для анархістів соціальна робота мала такий самий пріоритет, що й політичні проекти: «не тільки якась ідеологічна робота, розмахування прапорами, жбурляння камінців у МакДональдз, а реальна зміна, безпосередня... Хочеш змінити суспільство? От тобі суспільство! Давай! Змінюй!» [98]. Соціальні проекти не були віртуальними, як у троцькістів; більша частина фантів витрачалася безпосередньо на них [99].

Продовжуючи порівняння з МВ, коли клубу пропонували фаші, що йшли від Світового банку, вони відмовилися «через ідеологічні причини»: «Світовий банк сприяє тому-то, тому-то й тому-то, тому-то, тому-то, тому-то й тому-то. Виходить, що все, з чим ми боремося, або все, за що ми боремося, Світовий банк це переіменює» [100]. Ця аргументація радикально відрізняється від троцькістської. Ціннісна іраціональне вирішення мети і засобів відкидає можливість адаптації до структури інтересів у Системі та тактичного співробітництва з ідеологічно несимпатичними силами.

Більше того, спонтанний характер діяльності не дозволяв їм отримувати гроші навіть з ідеологічно доступних джерел. Наприклад, антиглобалістська мережа «No borders» пропонувала їм обрати одного «фул-таймера» для отримання 200 дол. постійної зарплати. Вони відмовилися від цієї пропозиції: «тому що якщо ти береш гроші - це буде означати, що ти вже береш на себе зобов'язання. Тим більше, що це хороші люди, ти

¹ «Робота була достить тонкою, і це були ті організації, які ми розуміли, розуміли логіку їх поведінки, розуміли, як з ними працювати... З будь-якими іншими організаціями ми б діяли всліпу і навіть якщо б досягли успіху, то значно пізніше, тобто просто з міркувань, так би мовити, ефективності» [90].

² Список на веб-сторінці «Leftist Parties of the World» містить 36 Інтернаціоналів, що ідентифікують себе з троцькізмом (дані на 4.04.2004 - <http://www.broadleft.org/trotskyi.htm>).

³ Фінансова мобілізація за допомогою МВ мала і важливі негативні наслідки для роботи РС. Високий рівень конспіративності діяльності (повну інформацію про «міжнародні проекти» мали лише кілька осіб [94]) вів до розвитку недовіри та антипатії серед активістів. Витрачання енергії на віртуальні проекти вело до зменшення діяльності на користь розбудови РС як секції КРІ [95]. Зростання незадоволення діяльністю МВ підсилювало напруження між внутрішніми угрупованнями всередині організації та зрештою спричинило розкол РС після того, як на Заході просочилася інформація про шахрайство, що викликало великий скандал серед лівацької публіки і розпуск кийської групи міжнародним керівництвом КРІ. Значна частина групи, незадоволена «задоволенням своїх», залишила РС.

береш на себе зобов'язання перед хорошими людьми. Виходить, ти *мусиш* їх виконувати. У нас не знайшлося людини, яка була б готова присвячувати себе повністю «No borders» [100, 11](наголос додано. - В. І.). Це ставлення повністю протилежне «професійній», стратегічній орієнтації троцькістів щодо фінансування. Останнє дозволило використати МВ-технологію, яка іноді вимагала справді виснажливої роботи [101] і постійно супроводжувалася психологічною напругою через ризик бути викритими.

Висновки

На емпіричному прикладі ліворадикальних груп у Києві продемонстровано обмеженість підходів до ідеології як до ірраціональної перепони для «прагматичної» поведінки або як до насамперед «культурального інструментарію» безвідносно до рівня глибинних мотивацій та змісту ідеологічних систем. Показано, як протилежні рішення дилеми мети і засобів в ідеологіях троцькістів і анархістів мали наслідком різні результати в чисельності груп та в обсязі матеріальних ресурсів, які вони контролювали. Цей вплив здійснювався через два *специфічних* механізми:

1. Цілерациональне вирішення відкривало можливості для діяльності, яка суперечила баченню майбутнього суспільства, радикально відмінного від теперішнього. Зокрема, це дало змогу троцькістам інтенсивно експлуатувати політичні та неполітичні мережі, співробітничати та шахрайськи використовувати організації відносно незалежно від їхніх ідеологічних орієнтацій. Узагальнюючи, це дало змогу виживати в Системі, використовуючи її методи. Для анархістів, що орієнтувалися на цінніснаціональне вирішення, ці шляхи були закриті через відкидання тих методів зміни Системи, що є частиною її правил гри, та надання найбільшого політичного сенсу діяльності, що виходить за рамки Системи, тобто розбудові майбутнього суспільства тут і зараз.

2. Окрім того, цінніснаціональне вирішення означає і вимогу спонтанного, експресивного характеру політичної діяльності, а цілерациональне - «професійного», стратегічного характеру. Якщо завдяки першому механізму троцькісти отримували можливість виправдати використання широкого спектра методів мобілізації ресурсів, то другий механізм виправдовував для анархістів невикористання навіть тих можливостей, що були цілком сумісні з баченням анархічного суспільства. Зокрема, зниження рівня політичної активності не розглядалося як щось катастрофічне для групи. У комбінації з фактором групової динаміки це поступово призводило до трансформації «Тігри-Нігри»/клубу соціально активної молоді в

закриту «тусовку» близьких друзів. З точки зору троцькістів таке перетворення було вкрай небажаним та означало зникнення будь-якого політичного сенсу в існуванні такої групи.

Загальним механізмом впливу ідеологічної мережі взаємопов'язаних вирішень дилеми мети і засобів, основних стратегічних і тактичних рішень на стратегічну діяльність активістів та результати мобілізації ресурсів був механізм артикуляції ідентичності та збереження її автентичності, описаний в теоретичній частині статті. Діяльність, що суперечила кінцевим цінностям майбутнього суспільства свободи, рівності й солідарності, була позбавлена політичного сенсу, і її здійснення загрожувало автентичності анархістської ідентичності, артикульованої в контексті цінніснаціонального вирішення та префігуративної політики, в той час як зведення політичної групи до «тусовки» друзів загрожувало автентичності ідентичності марксистів, артикульованої в контексті цілерационального вирішення та партійного будівництва.

Також показано, що різниця в результатах мобілізації ресурсів не може бути пояснена різною об'єктивною ситуацією, в якій перебували досліджувані групи. Троцькісти не постраждали від репресій, як анархісти у 1998 р., але ці репресії не можуть самі по собі пояснити негативну динаміку чисельності анархістської групи з 2001 р., тобто набагато пізніше акту репресій. Більше того, наявні дані про стан громадської думки свідчать про менш сприятливу ситуацію якраз для троцькістів, а не для анархістів.

Наприкінці я хочу окреслити обмеження даного аналізу та перспективи подальших досліджень. Передусім постає питання: наскільки можливо генералізувати зроблені висновки або за яких структурних умов вони будуть мати місце. Я припускаю, що описані процеси будуть найбільш очевидними у випадку радикальних рухів у «ворожому» середовищі. Чим більше те суспільство, до якого прагнуть активісти, відрізняється від того, що є на даний момент, і чим менше відкрито можливостей для діяльності, тим вирашнішою є стратегічна гнучкість і професійна організованість політичної діяльності. В Україні несприятливими факторами для діяльності лівацьких груп були зниження рівня життя населення, що вплинуло на його можливості витрачати ресурси на асоціації вільного часу [1, 1224], загальний низький рівень політичної активності населення [102] (принаймні, до «помаранчевої революції» 2004 р.), дискредитація соціалістичної риторики. За інших структурних умов цілком можливо, що наслідки цілерациональної та цінніснаціональної політики були б інакшими.

Звідси випливає те, що моєю метою зовсім не було якесь «засудження» префігуративної політики і винесення їй вироку на кшталт «неефективна». Я свідомо уникав уживання терміна «успіх» і писав лише про *результати*, оскільки сам «успіх» троцькісти і анархісти розуміють по-різному. Для перших кількісне зростання - це необхідний крок у стратегії партійного будівництва, в той час як для останніх воно не має сенсу, якщо не доповнюється *якісною* зміною моделей поведінки. Я хочу вказати лише на *схильність* префігуративних груп замикатися на самих себе (яка за певних умов може розвинути, а за інших може залишитися латентною) та на *існування проблеми*, а не на повну неможливість

механізму переходу до суспільних змін на макrorівні, застосовуючи *лише* методи префігуративної політики.

Порівняння ціннісно- та цілерациональних підходів до політики в різних структурних умовах дасть змогу також вийти за межі одномірної «ідеалістичної» моделі та дослідити механізми політичної соціалізації активістів, формування ідеологічних ідентичностей та їх артикуляції в контексті специфічних символічних мереж. Іншими словами, це дозволить помістити ідеологічні процеси у соціальний контекст та динамічну перспективу, а отже й створити умови для побудови багатовимірної реляціоністської теорії ідеології.

ДОДАТОК

Таблиця 1. Дані про інтерв'ю та респондентів

№	Дата інтерв'ю	Факти попередньої участі (з 1997 р.)	Поточна участь	Стать	Вік*	Зайнятість/освіта*
1	7.04.04	РС	РС	чол.	29	Диспетчер таксі
2	7.04.04	РС	ЛІ	чол.	32	Викладач права
3	8.04.04	РС	РС	жін.	24	Аспірантка з філології
4	10.04.04	РС	РС	чол.	32	Студент з соціальної роботи
5	10.04.04	РС	РС	жін.	21	Агент з купівлі та продажу нерухомості
6	10.04.04	РС	РС	чол.	29	Аспірант з економіки
7	11.04.04	РС	ЛІ	чол.	н. д.	н. д.
8	11.04.04	РС	ЛІ	чол.	33	Туристичний агент
9	12.04.04	-	РС	чол.	23	Студент з програмування
10	12.04.04	РС	РС	чол.	21	Студент з психології
11	12.04.04	РС	РС	чол.	23	Журналіст
12	14.04.04	-	РС	чол.	21	Студент з права
13	14.04.04	ТН, потім РС	ЛІ	чол.	29	Археолог
14	15.04.04	РС	РС	чол.	24	Студент з археології
15	15.04.04	РС	УКРС	чол.	23	Інженер-будівельник
16	17.04.04	РС	ЛІ	чол.	21	Студент з права
17	17.04.04	РС	-	чол.	19	Студент з програмування
18	18.04.04	РС	ЛІ	чол.	31	Філолог
19	18.04.04	ТН	ТН	жін.	25	Журналістка
20	18.04.04	ТН	ТН	чол.	30	Викладач дизайну
21	19.04.04	ТН	ТН	чол.	27	Художник
22	20.04.04	ТН	ТН	чол.	26	Журналіст
23	21.04.04	РС	-	чол.	40	Політолог
24	22.04.04	ТН	ТН	чол.	22	Дизайнер
25	27.04.03	РС	ЛІ	чол.	22	Редактор газети
26	29.04.03	ТН	ТН	чол.	23	Менеджер соціологічних досліджень
27	29.04.03	ТН	ТН	жін.	21	Студентка з права
28	1.05.03	ТН, потім РС	-	чол.	н.д.	н. д.
29	26.02.03					Респондент № 2
30	26.02.03					Респондент № 25
31	12.14.02.05					Респондент № 2
32	16.02.05	ТН	ТН	чол.	31	Менеджер

- на момент проведення інтерв'ю.

РС - Всеукраїнське марксистське об'єднання «Робітничий спротив»;

ЛІ - Ліва ініціатива (відкол від РС, 2003 р.);

ТН - Анархо-ініціатива «Тігра-Нігра»;

УКРС - Українська комуністична робітничка спілка (відкол від РС, 2002 р.);

н. д. - немає даних.

1. *McCarthy J. D., laid M. N.* Resource Mobilization and Social Movements: A Partial Theory // *American Journal of Sociology*.- 1977.-Vol. 82.- № 6.- P. 1218.
2. *Хоффер Э.* Истинноверующий: личность, власть и массовые общественные движения. - М.: Альпина Бизнес Букс, 2004.-С. 29-30.
3. *Snow D. A., Burke Rochford, Jr. E., Worden S. K., Benford R. D.* Frame Alignment Processes, Micromobilization, and Movement Participation // *American Sociological Review*- 1986. - Vol. 51.- № 4.- P. 464-481.
4. *Tilly C.* From Mobilization to Revolution- New York: McGraw-Hill Publishing Company, 1978.-P. 151-166.
5. *Swidler A.* Culture in Action: Symbols and Strategies // *American Sociological Review*- 1986.- Vol. 51. - № 2. - P. 273-286.
6. *Zald M. N.* Ideologically Structured Action: An Enlarged Agenda for Social Movement Research // *Mobilization: An International Journal*,- 2000.- Vol. 5.- № 1.- P. 1-16; *Oliver P. E., Johnston H.* What a Good Idea! Ideologies and Frames in Social Movement Research // *Mobilization: An International Journal*. - 2000. - Vol. 5.- № 1. - P. 37-54.
7. *Dalton R. J., Rechia S., Rohrschneider R.* The Environmental Movement and the Modes of Political Action // *Comparative Political Studies*. - 2003. - Vol. 36. - № 7. - P. 743-771.
8. *Здравомыслова Е. А.* Парадигмы западной социологии общественных движений.-СПб.: «Наука», 1993.-171 с.
9. *Hedström P., Swedberg R.* Social Mechanisms // *Acta Sociologica*. - 1996. - Vol. 39. - P. 286.
10. *Emirbayer M.* Manifesto for a Relational Sociology // *American Journal of Sociology*. - 1997. - Vol. 103.- № 2. - P. 281-317.
11. *Dalton R. J., Kuechler M., Bürklin W.* The Challenge of New Movements // *Challenging the Political Order: New Social and Political Movements in Western Democracies* / Ed. by R. J. Dalton, M. Kuechler. - Cambridge: Polity Press, 1990. - P. 3-20.
12. *Calhoun C.* «New Social Movements» of the Early Nineteenth Century // *Repertoires and Cycles of Collective Action I* Ed. by M. Traugott. - Durham: Duke University Press, 1995. - P. 173-215; *Pichardo N. A.* New Social Movements: A Critical Review // *Annual Review of Sociology*. - 1997. - Vol. 23. - P. 41 M30; *Scott A.* Ideology and the New Social Movements. - London: Unwin Hyman, 1990.
13. *Somers M. R.* The Narrative Constitution of Identity: A Relational and Network Approach // *Theory and Society*- 1994. -Vol. 23.- № 5.
14. *Melucci A.* Challenging Codes: Collective Action in the Information Age.- Cambridge: Cambridge University Press, 1996.-P. 70-71.
15. *Johnston #., Larana E., Gusfield J. R.* Identities, Grievances, and New Social Movements // *New Social Movements: From Ideology to Identity I* Ed. by E. Larana, H. Johnston, J. R. Gusfield.- Philadelphia: Temple University Press, 1994. - P. 28.
16. *Stryker S.* Identity Competition: Key to Differential Social Movement Participation // *Self, Identity, and Social Movements I* Ed. by S. Sheldon, T. J. Owens, R. W. White. - Minneapolis: University of Minnesota Press, 2000. - P. 26.
17. *Castells M.* The Power of Identity. 2nd ed. - Maiden: Blackwell Publishing, 2004. - P. 6-7.
18. *Somers M. R.* What's Political or Cultural about Political Culture and the Public Sphere? Toward an Historical Sociology of Concept Formation // *Sociological Theory*-1995. - Vol. 13. - № 2. - P. 113-144; *Somers M. R.* Narrating and Naturalizing Civil Society and Citizenship Theory: The Place of Political Culture and the Public Sphere // *Sociological Theory*. - 1995. - Vol. 13. - № 3. - P. 229-274.
19. *Emirbayer M., Goodwin J.* Symbols, Positions, Objects: Toward a New Theory of Revolutions and Collective Action // *History and Theory*. - 1996. - Vol. 35. - № 3. - P. 365.
20. *Benford R. D., Snow D. A.* Framing Processes and Social Movements: An Overview and Assessment. // *Annual Review of Sociology*. - 2000. - Vol. 26. - P. 611-639; *Ishchenko V. O.* Diffusion of the «Anti-Globalization» Master Frame to Left-Wing Political Parties and Social Movements: The Case of Ukraine // *Наукові записки НаУКМА. Соціологічні науки*. - 2004. - Т. 32. - С. 28.
21. *Oliver P. E., Johnston H.* What a Good Idea! Ideologies and Frames in Social Movement Research. - P. 37-54; *Westby D. L.* Strategic Imperative, Ideology, and Frame // *Mobilization: An International Journal*. - 2002. - Vol. 7. - № 3. - P. 287-304.
22. *Somers M. R.* Narrating and Naturalizing Civil Society and Citizenship Theory. - P. 263-267.
23. *McAdam E., Tarrow S., Tilly C.* Dynamics of Contention.- Cambridge: Cambridge University Press, 2001.
24. *Laclau E.* The Death and Resurrection of the Theory of Ideology // *Journal of Political Ideologies*. - 1996. - Vol. 1. - № 3. - P. 208.
25. *Laclau E., Mouffe C.* Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics.- London: Verso, 1985.-P. 113.
26. *Жижек С.* Возвышенный объект идеологии.- М.: Художественный журнал, 1999.-С. 104-105.
27. *Gecas V.* Value Identities, Self-Motives, and Social Movements // *Self, Identity, and Social Movements I* Ed. by S. Sheldon, T. J. Owens, R. W. White. - Minneapolis: University of Minnesota Press, 2000.-P. 101.
28. *Dijk, van T. A.* Ideology: A Multidisciplinary Approach- London: SAGE Publications, 1998. - P. 49.
29. *Вебер М.* Основные понятия социологии // *Избранные произведения* / Под ред. Ю. Н. Давыдова. - М.: Прогресс, 1990.-С. 629.
30. *Butterfield J., Sedaitis J. B.* The Emergence of Social Movements in the Soviet Union // *Perestroika from Below: Social Movements in the Soviet Union* / Ed. by J. B. Sedaitis, J. Butterfield. - Boulder: Westview Press, 1991.- P. 1-12.
31. Інтерв'ю №29. - С. 5; інтерв'ю № 13. - С. 1.
32. *Дубовик А., Скрозницький А.* Очерк истории анархического движения на Украине (1987-1994) // *Новый свет*. - Лето 1995- № 33- <http://www.novsvet.narod.ru/33aukr.htm> (отримано 26.05.2004); *Федоров Д.* Социалистическое движение на Украине. - http://marxists.narod.ru/works/soc_ukr.htm (отримано 18.09.2005).
33. Інтерв'ю № 29. - С. 5-6; інтерв'ю № 13.- С. 7-8; інтерв'ю № 31. - С. 1.
34. Інтерв'ю № 2. - С. 2; інтерв'ю № 29. - С. 22.
35. Інтерв'ю № 2.- С. 7.
36. Протокол зборів «Робітничого спротиву» в вересні 2002 р. // 3 особистого архіву респондента № 1. - С. 1; Отчет о посещении Киева (Май, 2003).- Прикрепленный файл «Rob_Kiev_Report.doc» до повідомлення № 236 у workres@vahoogroups.com; 17.07.2003. - С. 3.
37. Інтерв'ю № 2. - С. 10.
38. *Фомичев С.* Киев, Весна, Госбезопасность // *Третий путь*. - Червень 1998. - № 53,- <http://tw2000.chat.ru/53-1.htm> (отримано 26.05.2004); *Rainbow Keepers.* Earth First! - Rainbow Keepers Newsletter № 1.- Киев: Rainbow Keepers, 1998. - <http://tw2000.chat.ru/effil.htm> (отримано 26.05.2004).
39. Інтерв'ю № 21.- С. 4.
40. Об инициативе- <http://tn.zaraz.org/about.html> (отримано 30.05.2004).
41. Інтерв'ю № 32.- С. 6.
42. Інтерв'ю № 26. - С. 6.
43. *Flacks R.* Knowledge for What? Thoughts on the State of Social Movement Studies // *Rethinking Social Movements: Structure, Meaning, and Emotion I* Ed. by J. Goodwin, J. M. Jasper. - Lanham: Rowman & Littlefield Publishers Inc, 2004.-P. 143.
44. Інтерв'ю № 24. - С. 11; інтерв'ю № 32. - С. 7.
45. Інтерв'ю № 32.- С. 7.
46. Інтерв'ю № 4. - С. 7; інтерв'ю № 6. - С. 6.
47. Інтерв'ю № 25. - С. 6; інтерв'ю № 27. - С. 10.
48. Інтерв'ю № 4.- С. 8.
49. Інтерв'ю № 15.- С. 17; інтерв'ю № 11.- С. 15.
50. *Alexander R. J.* International Trotskyism, 1929-1985: A Documented Analysis of the Movement. - Durham: Duke University Press, 1991. - P. 26.

51. Програма секції СНД Комітету за Робочий Інтернаціонал. - <http://www.workres.kiev.ua/organization/program.html> (отримано 13.05.2005).
52. Інтерв'ю № 3. - С. 1.
53. Інтерв'ю № 11. - С. 15.
54. Інтерв'ю № 2. - С. 19; інтерв'ю № 8. - С. 2.
55. *Lenin V. I.* 1975. *The State and Revolution: The Marxist Theory of the State and the Tasks of the Proletariat in the Revolution. II The Lenin Anthology I* Ed. by R. C. Tucker. - New York: W.W. Norton & Company, 1975. - P. 353.
56. Інтерв'ю № 11. - С. 16.
57. Інтерв'ю № 2. - С. 21.
58. Інтерв'ю № 29. - С. 14-15.
59. Інтерв'ю № 24. - С. 5.
60. Інтерв'ю № 22. - С. 6.
61. Там само; Інтерв'ю № 22. - С. 6.
62. Інтерв'ю № 21. - С. 5.
63. Інтерв'ю № 19. - С. 5.
64. Інтерв'ю № 20. - С. 4.
65. Інтерв'ю № 22. - С. 5; інтерв'ю № 24. - С. 3; інтерв'ю № 32. - С. 3.
66. Это то как выглядит демократия? - <http://tn.zaraz.org/texts/tdemocrasy.html> (отримано 30.05.2004).
67. Інтерв'ю № 19. - С. 6.
68. Ваша политика скучна! - http://tn.zaraz.org/texts/t_politics.html (отримано 17.05.2004).
69. Інтерв'ю № 21. - С. 9.
70. Інтерв'ю № 8. - С. 4; інтерв'ю № 6. - С. 7.
71. Інтерв'ю № 2. - С. 11.
72. Інтерв'ю № 13. - С. 4.
73. Інтерв'ю № 1. - С. 1.
74. Інтерв'ю № 11. - С. 2; Інтерв'ю № 16. - С. 1.
75. Інтерв'ю № 4. - С. 7.
76. Інтерв'ю № 8. - С. 4-5.
77. Інтерв'ю № 24. - С. 6.
78. Отчет [первомайский пикник '03] . - http://tn.zaraz.org/texts/lmay_rep.html (отримано 30.05.2004).
79. «Текст листовки [первомайский пикник '03] . - http://tn.zaraz.org/texts/1_mayjeaf.html (отримано 30.05.2004).
80. Інтерв'ю № 22. - С. 6; інтерв'ю № 24. - С. 8; інтерв'ю № 26. - С. 10.
81. Інтерв'ю № 21. - С. 2.
82. Інтерв'ю № 22. - С. 9.
83. Інтерв'ю № 24. - С. 2.
84. Інтерв'ю № 2. - С. 11.
85. Інтерв'ю № 2. - С. 6.
86. Отчет комиссии КРИ о деятельности т. и. «Международного отдела» в составе Киевской городской организации. - Прикрепленный файл «Kiev_Political_Reportfinal.rtf» до відомлення № 306 у workres@yahooogroups.com, 17.09.2003. - С. 2.
87. Інтерв'ю № 6. - С. 4.
88. Інтерв'ю № 8. - С. 7.
89. Інтерв'ю № 31. - С. 2.
90. Інтерв'ю № 8. - С. 7.
91. *Trotsky L.* *Their Morals and Ours II The New International.* - 1936. - Vol. 4. - № 6. - <http://www.marx.org/archive/trotsky/works/1936/1936-mor.htm> (отримано 13.12.2003).
92. *Callinicos A.* *Trotskyism-* Buckingham: Open University Press, 1990. - P. 46.
93. Інтерв'ю № 2. - С. 4.
94. Інтерв'ю № 25. - С. 4.
95. Інтерв'ю № 6. - С. 10.
96. Інтерв'ю № 19. - С. 11.
97. Інтерв'ю № 20. - С. И.
98. Інтерв'ю № 26. - С. 5.
99. Інтерв'ю № 32. - С. 7.
100. Інтерв'ю № 24. - С. 14.
101. Обращение к Киевской конференции КРИ 18-19 октября 2003 года (вручено особисто автору від респондента № 6). - С. 4.
102. *Howard, Marc M.* *Postcommunist Civil Society in Comparative Perspective.- Demokratizatsiya,- 2002.- Vol. 10.- № 3- P. 285-305.*

V. Ishchenko

THE INFLUENCE OF IDEOLOGY ON THE OUTCOMES OF RESOURCE MOBILIZATION: THE CASE OF LEFT-RADICAL GROUPS IN UKRAINE

Contrary to frequent identification of ideology with dogmatism standing against pragmatic, strategic approach, in this article I argue that different contents of ideological beliefs lead to different results of their practical realization. In the first part I present a theoretical scheme of the influence of ideology on strategic activity through the mechanism of articulation of identity and maintaining its authenticity. In the second part I use the example of left-radical groups in Kyiv to show how goal-rational strategy favored larger results of resource mobilization by a Trotskyist group compared to an anarchist group which was oriented towards value-rational solution of means-ends dilemma.